

ОСТАП НИЖАНКІВСЬКИЙ – СВЯЩЕННИК І КОМПОЗИТОР

До 160-річчя від дня народження

Це був дуже сильний, правдивий, а до того доволі різномірний талант.

Станіслав Людкевич

Різноманітна творча діяльність священника Остапа Нижанківського (24 січня 1863 – 22 травня 1919) – українського композитора, хорового диригента, фольклориста, організатора музичного життя і нотного-видавничої справи в Галичині – припадає на останню чверть XIX – початок XX століття. В мелодійності, народності і доступності вокальної музики Нижанківського – таємниця її успіху в тогочасних слухачів, які приймали його твори як рідні, близькі серцю пісні. Композиції Остапа Нижанківського завоювали широке визнання на західноукраїнських землях ще за життя композитора. В 1888 році, говорячи про «школу української національної музики», Іван Франко писав: «Сучасними її представниками є українські композитори Лисенко і Ніщинський; в Галичині йде за ними молодий талановитий митець Нижанківський».

В особі Нижанківського Галичина мала найкращого послідовника Миколи Лисенка і найдіяльнішого популяризатора його творчості. Потужна діяльність Лисенка як композитора і фольклориста мала на молодого галицького музиканта благотворний вплив.

Захоплення Остапа Нижанківського Лисенковими обробками, як і співпраця з видатним композитором у галицькому нотному видавництві «Бібліотека музикальна», спричинилися до налагодження їх ближчих контактів. Остап Нижанківський починає листування, дістає від Лисенка цінні поради з питань фольклору і композиції. Власне під впливом Лисенка він серйозно займається фольклором – записує і опрацьовує народні пісні.

Великою скорботою відгукнулася в серцях українських митців звістка про смерть Миколи Лисенка. Остап Нижанківський очолив делегацію галичан на похоронній церемонії. Виголошуючи палку промову на панахиді, він відзначив величезні заслуги Миколи Лисенка у розвитку української музичної культури: «Лисенко став для нас дороговказівною зіркою, яка світила нам завжди серед темної ночі і вказувала шлях до правди і краси... Лисенко зіграв наші охолоджені душі і закликав працювати над збиранням пісень народних і їх обробкою. Як колись Шевченко словом, так тепер Лисенко своїми піснями наелектризував нас, надихнув сили в дремаючу суспільність, вклав сміливі поривання в нашу душу, зруйнував перешкоди, що відділяли українців від галичан».

Відомо, що при спробі поліції конфіскувати китаїку, якою була покрита домовина, Остап Нижанківський сказав поліцейському: «Не руш! Це – наше!», і зняту з домовини червону китаїку було передано галицькій делегації.

Таким чином, активна громадянська позиція Нижанківського – митця-патріота – і його різнобічна діяльність служили ідеалам злуки штучно розмежованих частин України.

Остап Нижанківський народився у селі Малі Дідушичі на Львівщині у священничій родині. Галицькі священничі родини були осередками української інтелігенції, в яких виховання дітей базувалося не тільки на отриманні всебічної освіти. Велика ува-

га приділялася формуванню особистості й усвідомленню національної приналежності і любові до рідної землі.

Батько Остапа – отець Йосип – був вольовою, енергійною людиною, вів рішучу боротьбу з п'янством, деморалізацією серед народу. За період довголітньої праці о. Йосип організував товариство тверезості, видавав брошури, у яких засуджувалася ця звичка.

Дитячі роки Остап провів у селі Дідушичі Великі біля Стрия, де була парафія його батька, серед чудової природи, серед пісень і звичаїв народу. На селі Остап одержав початкову освіту, після закінчення якої його віддають до Дрогобицької гімназії. Вже в нижчих класах гімназії він навчився грати на флейті, а також організував постійний хоровий гурток, яким і диригував. В шостому класі гімназії після бурхливої суперечки з одним педагогом-москвофілом Остапа виключають з гімназії і, з огляду на відповідний вік, забирають до австрійської армії. Військову службу Нижанківському пощастило відбувати у Львові. Тут він нерідко бував на зборах студентського товариства «Академічне братство», де познайомився з Іваном Франком, який був душею братства, а також з відомими музикантами, зокрема з Анатолем Вахнянином. Мистецька атмосфера Львова активізувала його до творчої діяльності як композитора і диригента. У вільний

від служби час Остап бере участь в учнівському хорі, спочатку як співак, а згодом і як диригент.

У 1885 р. Нижанківський став учнем української академічної гімназії у Львові, де почав керувати учнівським хором. Дуже скоро завоював авторитет і симпатію серед учнів гімназії. Вже після кількох репетицій вони так звикли до його диригування, що просто не уявляли собі співу під іншим керівництвом. Нижанківський – стрункий, красивий юнак, з милим симпатичним обличчям, з буйним кучерявим волоссям – викликав симпатію не тільки приємним виглядом, але і якостями характеру: простою, дружньою, широко поведінкою, наполегливістю.

Великою заслугою Нижанківського і його хору є поширення в Галичині творів Миколи Лисенка. Жоден концертний виступ цього хору не обходився без композицій Лисенка. Завдяки Нижанківському хорові твори Лисенка стали відомі в глухих галицьких містечках і селах, увійшли в репертуар численних міських і сільських гуртків.

Для Нижанківського молодіжний хор був своєрідною творчою лабораторією. Для цього хору він писав свої хорові пісні, тут перевіряв їх у живому звучанні. Хор молоді не обмежувався мурами гімназії. Учасники жваво відгукувалися на всі потреби громадського життя, виїжджали з концертами в читальні близьких сіл, допомагали при влаштуванні Шевченківських вечорів, і, тим самим, сприяли піднесенню патріотичного духу українського народу.

Ставши студентом духовної семінарії, Нижанківський не покидає музичної діяльності. Розуміючи велику роль співу для зацікавлення народу церквою, ректорат духовної семінарії приділяв належну увагу плеканню церковної музики. Знання музичної грамоти і хорового співу допомагали кандидатам при вступі у цей заклад. Користаючи з перебування в духовній се-

мінарії такого відомого галицького музиканта, яким уже був тоді Нижанківський, ректорат зобов'язав його керувати хором.

У 1889–1892 р.р. Нижанківський під час літніх канікул брав участь у т.зв. «артистичних мандрівках». До участі в першій мандрівці Нижанківський підібрав 12 хористів – найкращих співаків з львівської молоді. В репертуар хору входили українські народні пісні в обробці Лисенка, твори галицьких композиторів, а також деякі сербські, чеські та польські пісні. Публіка прийжджала на концерти з далеких сіл, незважаючи на несприятливу погоду, та з ентузіазмом приймала молодих виконавців. У пресі звучали слова вдячності Нижанківському за його «знамениту під кожним оглядом диригентуру, глибоке розуміння музики і техніку», підкреслювалась «рідка добірність голосів». Окрім хорового співу, учасники мандрівки завоювали велику симпатію своєю дисциплінованістю, тактовністю, культурною поведінкою. Концертні поїздки Нижанківського з хором студентської молоді по містах і містечках Галичини давали поштовх до заснування співацьких гуртків, які піднімали патріотичний дух, боролися рідною піснею за утвердження національної музики.

Концертні поїздки молоді показали, що умови для створення постійної музичної організації в Галичині вже підготовані. І в лютому 1891 р. утворилося співацьке товариство «Львівський Боян».

Молоде товариство незабаром виступило з концертом з нагоди роковин Шевченка у Львові, Станіславові і Кракові. Влітку того ж 1891 р. «Львівський Боян» влаштував поїздку галицьких українців до Праги на ювілейну виставку. В поїздки брав участь чоловічий склад хору (24 учасники). Виступи одержали прихильну оцінку чеської преси. Хор під керівництвом А. Вахнянина та О. Нижанківського співав у Празі твори Лисенка, Ніщинського та галицьких композиторів. Особливо сподобалися «Гуляли» Нижанківського. Чеська музична критика писала, що «хористи не тільки горлом співають, а серцем відчувають кожний тон, голоси звучать гарно, чисто, велично».

Прийнявши священничий сан восени 1892 р., Нижанківський намагається не залишатися осторонь музичного життя Галичини. Працюючи деякий час у Бережанах, він як людина культурна, дуже товариська, симпатична і приємна в поведінці, скоро зумів розворушити місцеве громадянство. Навколо нього збирається гурток любителів хорового співу, причому не тільки з міста, але і з далеких сіл. Незабаром цей гурток став основою для створення в Бережанах свого співацького товариства «Бережанський Боян» – одного з перших товариств на провінції. Значно зростає кількість членів товариства (92 співаки – такою кількістю членів не міг похвалитися жоден інший осередок «Бояну»). Та не тільки кількістю членів пишалися бережанські «боянисти». Значно зріс мистецький рівень хору, виконання творів стало художньо більш довершеним. Вже після першого концерту «Бояна» в лютому 1895 р. Денис Січинський називає Нижанківського знаменитим і подивляється його умінню підкреслити найефектніші місця виконуваних композицій.

Слід зауважити, що успішні концерти «Львівського Бояна» значною мірою сприяли участі у них видатних українських оперних співаків світової слави – Соломії Крушельницької, Олександра Мишуги та Модеста Менцинського. Крушельницької, яка дуже радо відгукувалась на запрошення «Бояна», Нижанківський присвятив свій солоспів «І молилася я» на слова Олександра Кониського.

Великою заслугою Нижанківського як організатора музичного життя в Галичині є засноване ним (спільно з групою товаришів) перше в Галичині нотне видавництво «Бібліотека музикальна» (1885–1887). Радо привітав видавництво Микола Лисенко. Його, мабуть, не без поради І.Франка, редакція запросила до співпраці. Видатний композитор відповів згодою: «Поможі Вам, Бог, у цій спасенній дорозі і всьому товариству видавництва «Бібліотека музикальна» добре і корисно поводитися. Я можу Вам охоче підпомагати і особливо такими річима, котрі у нашій проклятій цензурі забороняються». Видавництво публікувало твори українських композиторів, зокрема, Анатолія Вахнянина, Миколи Лисенка (вперше в Галичині), Петра Ніщинського, Михайла Вербицького, Сидора Воробкевича та інших.

Непереробне бажання бути постійно з музикою спонукало о. Нижанківського поїхати до Празької консерваторії, екстерном скласти іспити і підтвердити кваліфікацію вчителя співу. Таким чином він стає вчителем музики у Львівській учительській семінарії (1896–1899).

Нижанківський користувався в Галичині великим авторитетом і повагою. Саме йому було доручено в 1903 р. керувати зведеним хором «Боянів» на урочистому концерті, присвяченому 35-річчю ювілею творчої та громадсько-музичної діяльності Миколи Лисенка, який широко відзначався у Львові.

Нижанківський стає одним з ініціаторів створення комітету для збирання українських народних пісень. Разом з Іваном Франком і Філаретом Колесою він розгортає активну діяльність у цій галузі. Робота, проведена комітетом, при безпосередній підтримці Лисенка, дала плідні наслідки і згодом була продовжена етнографічною комісією Наукового товариства ім. Шевченка у Львові.

Творчий талант Нижанківського проявився найповніше у вокальній музиці. Він – автор солоспівів, дуетів, хорів, обробок народних пісень для голосу і хору (більше 100). Його композиції написані під впливом справжнього натхнення, вони сповнені теплоти і широти, правдиво розкривають ідейний задум поетичного тексту. Основним засобом для створення музичних образів у творах Остапа Нижанківського є своєрідна мелодика, насичена народними інтонаціями, що є найбільш характерною і привабливою рисою його музики.

Орасою хорової творчості Нижанківського є його два чоловічі хори на слова Юрія Федьковича – «Гуляли» (1884) і «З округів» (інша назва – «Золоті зорі», 1885). Мотивом створення хорів була особиста драма Нижанківського – раптова смерть коханої дівчини. Музика розгортається відповідно до нюансів поетичного тексту, де Нижанківський виявляє надзвичайно сильний музично-драматичний талант. Сьогодні ці твори все частіше включаються до концертного репертуару професійних та аматорських колективів, а також входять до програм навчальних закладів.

Фортепіанний твір Нижанківського «Вітрогони» заповнив прогалину в галицькій інструментальній музиці. Автор назвав його коломийками для фортепіано, але майже всі розділи «Вітрогонів» – це творче переосмислення композитором танцювального фольклору (коломийка, козачок, шумка) і деяких лірико-побутових пісень. Ця високо художня композиція отримала схвальну оцінку Лисенка: «Вперше вбачаю щиро народний матеріал, в обробленні досить приємному й добре поданий. Якби в таких напрямі Ви й усі Ваші – різних професій патріоти – творили на підставі спочатку чисто народної музики, а далі пройнявшись наскрізь народною мелодією ... то би сьогодні було досить. Це підстава єдино непоорушена, єдино правдива і оригінальна перед лицем цілого світу».

Нижанківський був палким патріотом українського народу. Він входив до складу Української Національної Ради у 1918–1919 роках і очолював повітовий комісаріат Стрийщини. 1 листопада 1918 року на щоглі біля Стрийської ратуші замайорів жовто-блакитний прапор.

Через свою популярність і вплив на оточення Нижанківський драгував представників польського уряду, весь час перебував під пильним наглядом. Щоб врешті позбутися цієї людини, польські жандарми за сфабрикованим звинуваченням схопили його і у травні 1919 р. без суду розстріляли. Похований о. Нижанківський у Стрию.

Ім'я Остапа Нижанківського сяє зіркою першої величини в сузір'ї західноукраїнських культурних діячів, яких ще називають «лисенківською школою». На його творах виховалося не одне покоління співаків, диригентів, педагогів. Творча і музично-громадська діяльність о. Остапа Нижанківського сприяла професіоналізації українського музичного мистецтва в Галичині і української музичної культури загалом. Відома українська музикознавець, доктор мистецтвознавства Марія Загайкевич порівняла появу Нижанківського «з польотом метеора, що розсіяв навколо себе яскраве світло ... обдарованості та творчого ентузіазму».

Оксана ЗАХАРЧУК